

НАПРЯМИ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

© Козоріз Г.Г., 2008

Обґрунтовано основні напрями розвитку страхового ринку України в умовах наростання світової фінансової кризи. Основна увага приділена висвітленню питань, пов'язаних з необхідністю посилення маркетингових досліджень у напрямках виявлення змін, які відбуваються в фінансовому та реальному секторах економіки України та прогнозуванню їх можливого впливу на розвиток страхового ринку України.

In the articles the grounded basic directions of insurance market of Ukraine development are in the conditions of growth of world financial crisis. Basic attention is spared illumination of questions, related to the necessity of strengthening of market researches for directions of exposure of changes which take place in the financial and real sectors of economy of Ukraine and to prognostication of their possible influence on insurance market of Ukraine development.

Постановка проблеми. Високі темпи розвитку страхування в Україні за останні десять років свідчать про зростання попиту на страхові послуги і продукти з боку юридичних і фізичних осіб. Однак відносно розвинених країн вітчизняний страховий ринок залишається малим, становлячи лише 0,1% від європейського, хоча населення України становить 7 % від його загальної чисельності в Європі [1]. Значно відстає вітчизняний страховий ринок і за такими показниками, як величина страхових премій, що припадає на одного мешканця країни, рівень насиченості суспільства страховими продуктами та послугами, ступінь захищеності населення від страхових ризиків тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінюючи із зазначених позицій роль і функції вітчизняного страхового ринку, можна констатувати, що він не забезпечує відчутного впливу на розвиток глобалізаційних процесів у світовому масштабі, але сам безпосередньо залежить від них. Вповні та у конкретних формах це проявилось в умовах наростання світової фінансової кризи 2007–2008 рр.

Треба констатувати, що особливості становлення та розвитку страхового ринку України є предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених. Найсистемніше висвітлення вони знайшли в публікаціях В. Базилевича, К. Базилевич, О. Барановського, О. Вовчак, О. Гоманкової, Л. Горбач, Н. Машиної, М. Мниха, О. Філонюка, В. Фурмана та інших.

Однак нова економічна ситуація, що сформувалась в світовій системі господарювання під впливом фінансової кризи, а також невизначеність наслідків її впливу на розвиток страхового ринку України, актуалізували питання, пов'язані з необхідністю їх поглибленого дослідження, використовуючи для цього сучасні маркетингові технології.

Мета статті полягає в систематизації факторів впливу на розвиток вітчизняного страхового ринку, які виникли в умовах наростання кризової ситуації в економіці країни та обґрунтуванні напрямів усунення їх негативних наслідків на основі проведення маркетингових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показали, що за останні два–три роки розвиток вітчизняного страхового ринку відбувався під впливом глобалізаційних процесів, привнесених країнами–глобалізаторами Західної Європи, США, Великобританії. Конкретно це проявилось у формі експансії вітчизняного страхового ринку іноземними інвесторами. Достатньо зазначити, що станом на 2007 р. іноземний капітал на вітчизняному страховому ринку представлений 30 країнами світу. Найбільшою є частка Великобританії та Північної Ірландії – 21,5 %, майже однакові частки мають США, Польща та Кіпр, відповідно 13,9 %, 12,5% та 11,5 %. За останні роки активізувались процеси експансії українського страхового ринку російським капіталом. Найзнаменнішими подіями 2007 р. були укладення угоди з казахстанським банком “Турам–Алем” стосовно продажу державного пакета акцій НАСК “ОРАНТА” вартістю понад 500 млн. грн. та продаж “Альфа–Банку” (Росія) 100 % акцій СК “Веста” (Україна).

Результати аналізу впливу іноземного капіталу на розвиток вітчизняного страхового ринку дали змогу виділити низку позитивних факторів. Зокрема, прихід іноземних страхових компаній на український страховий ринок позитивно вплинув на впровадження в Україні нових страхових послуг і продуктів, підвищення якості обслуговування клієнтів, зниження вартості послуг тощо. Одночасно виникли нові проблеми, пов’язані зі забезпеченням національних інтересів, зокрема економічних інтересів страховиків, страхувальників та держави при розподілі і перерозподілі доходів від страхової діяльності. Насамперед це стосується оцінки вартості вітчизняних страхових компаній, які стають об’єктом купівлі–продажу на фондових ринках або поглинання їх іноземними страховиками. Дослідження показали, що більшість вітчизняних страхових компаній була продана іноземним інвесторам за заниженими цінами, що призвело до фінансових втрат як держави, так і акціонерів та працівників цих компаній.

Проблемою виявилась і сама присутність іноземного капіталу в економіці України, який в умовах наростання світової фінансової кризи почав насамперед задовольняти фінансові потреби материнських компаній. Конкретно це проявилось у зменшенні прямих іноземних інвестицій в економіку України, зниженні попиту на український експорт на міжнародних товарних ринках, зростанні кількості банкрутуючих підприємств з іноземним капіталом. Першими відчували негативні наслідки фінансової кризи вітчизняні банківські установи. Страхові компанії за інерцією та в силу галузевих особливостей продовжують забезпечувати доволі високі темпи розвитку у 2008 р., але при цьому вже чітко сформувався перелік загроз, які здатні негативно вплинути на страховий ринок України у перспективі. До таких загрозливих факторів насамперед належать такі.

Зміна траєкторії руху іноземних капіталів. Банкрутство провідних банків США, Німеччини, Франції, обвал ринку іпотечних облігацій США вплинули на фінансові ринки практично всіх країн світу. При цьому країни–глобалізатори, намагаючись ліквідувати негативні наслідки кризи, почали вилучати капітали з дочірніх підприємств, банків, страхових компаній, розташованих в інших країнах. Можна констатувати, що в умовах наростання фінансової кризи, рух капіталів вперше кардинально змінив траєкторію руху зі Сходу на Захід. Отже, одним із важливих напрямів маркетингового дослідження перспектив розвитку вітчизняного страхового ринку має стати аналіз руху вітчизняного і міжнародного капіталів. Вже сьогодні можна виділити цілу низку нових країн, які займатимуть у найближчій перспективі чільні позиції в глобалізаційних процесах перерозподілу сфер впливу на світові ринки капіталу, зокрема і на страхові ринки.

Треба звернути увагу, що в конкуренції за захоплення світових ринків наростає питома вага нових країн–глобалізаторів, які не належать до категорії розвинених країн. Так, згідно з індексом найбільших компаній світу Fortune 500, вже понад 60 компаній належать країнам БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай). За прогнозами аналітиків [2], частка компаній цих країн на найближчу перспективу становитиме вже понад третину Fortune 500. Це свідчить також і про зростання впливу цих країн на розвиток світової системи господарювання.

Вихід на світовий ринок нових країн, економіка яких забезпечує високі темпи розвитку в умовах кризи, призведе до зміни партнерів та конкурентів для вітчизняного страхового ринку. Це потребує не тільки поглибленого вивчення нової ситуації, яка може сформуватись під впливом кризи, але й прогнозувати можливі сценарії розвитку страхового ринку.

Стратегічним напрямом маркетингових досліджень страхового ринку в умовах наростання світової фінансової кризи повинен стати пошук можливих зон його зростання. Аналіз і оцінювання сучасного стану страхового ринку України показали наявність таких незадіяних резервів такого зростання:

- низький рівень насиченості страхового ринку страховими продуктами і послугами. Зокрема, за офіційними даними український страховий ринок за рівнем охоплення населення страховими послугами у 6–7 разів є нижчим, ніж в розвинених державах світу;
- обмеженість асортименту послуг, що надаються вітчизняними страховиками населенню України та юридичним особам. За експертними оцінками вітчизняні страхові компанії страхують лише 10% від можливих страхових ризиків, тоді як в розвинених країнах цей показник складає 90–95%.

Реалізація зазначених резервів підвищення потужності вітчизняного страхового ринку в умовах наростання кризової ситуації потребує ретельного вивчення змін, які відбуваються в сфері попиту на страхові послуги та продукти. В умовах кризової ситуації в країні, як відомо, наростає ризикованість втрати місця праці, збереження майна, здоров'я і навіть життя. А отже, і потреба в страховому захисті населення та юридичних осіб може збільшуватись, незважаючи на зниження доходів, ефективності господарювання та зростання інфляційних процесів. Важливим завданням страховиків у такій ситуації має стати пошук можливостей задоволення потреб споживачів страхових послуг за рахунок реалізації внутрішніх резервів страхових компаній. До таких резервів належать: зниження витрат на здійснення страхової діяльності, впровадження інноваційних технологій, продуктів і послуг і на цій основі зниження їх вартості та ціни.

Важливим джерелом підвищення ефективності функціонування вітчизняних страхових компаній в умовах кризової ситуації треба вважати також розширення їх інвестиційної діяльності. Світовий досвід показує, що зарубіжні страхові компанії забезпечують зростання прибутковості в основному за рахунок ефективного використання нагромадженого страхового капіталу, страхових резервів в реальному секторі економіки. Реалізація цього напрямку в Україні потребує прийняття на урядовому рівні нових законодавчих актів, які не обмежують здійснення вітчизняними страховими компаніями інвестиційної діяльності. Разом з тим підвищується ризикованість страховиків в питаннях збереження власної платоспроможності, економічної стабільності та надійності. Тому важливо разом з розширенням повноважень страховиків в здійсненні інвестиційної діяльності підвищити вимоги до рівня їх капіталізації.

Показники, які характеризують рівень капіталізації прибутків, факторів виробництва та підприємницьких структур як цілісного майнового об'єкта господарювання, широко використовуються в зарубіжній практиці і слугують важливим критерієм у визначенні іміджу суб'єктів господарювання на фінансових ринках. В Україні використання цього показника як критерію надійності і перспективності суб'єктів господарювання, оцінки їх ринкової вартості поки що не знайшло належного визнання. Проведення поглиблених досліджень в напрямках визначення ефективності використання всіх видів ресурсів, капіталів, активів на основі оцінки рівня їх капіталізації може забезпечити вітчизняним страховим компаніям виявлення реальних резервів ефективного функціонування в умовах кризової ситуації, оцінити запаси власної конкурентоспроможності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Висвітлення напрямів, що визначають актуальність проведення маркетингових досліджень в умовах наростання фінансової кризи, дає змогу зробити такі висновки стосовно перспектив розвитку страхового ринку України:

1. Світова економічна криза 2007–2008 рр., сформувавшись в розвинених країнах світу (так званих країнах–глобалізаторах), вплинула на розвиток практично всіх держав світу, змінила траєкторію руху капіталів та вивела на світовий фінансовий ринок нових учасників, які в умовах кризи забезпечують відносно високі темпи розвитку.

2. Наростання незбалансованості в оцінці вартості нагромадженого реального і фіктивного капіталу, низький рівень керованості рухом капіталів, оцінених вартістю цінних паперів, відсутність обґрунтованих критеріїв економічної безпеки функціонування суб'єктів господарювання та економіки держав загалом можна вважати основними структуротвірними елементами у формуванні фінансової кризи планетарного масштабу.

3. В Україні економічна криза, привнесена країнами-глобалізаторами, доповнилась кризою політичною і набула системного характеру, охопивши практично всі галузі економіки.

4. Страховий ринок як складова фінансового ринку втягується в кризову ситуацію під впливом тих змін, які відбуваються в реальній економіці та в сфері фінансів.

4. Нова економічна ситуація, що сформувалась в країні і світі, підвищує ризикованість вітчизняних страховиків у питаннях укладання з суб'єктами економіки, населенням нових страхових договорів, що спонукає їх до проведення ретельних маркетингових досліджень можливості появи нових загроз, які виникли або можуть виникнути в умовах загострення економічної кризи.

5. В умовах кризи забезпечення працездатності страхових компаній вимагає розроблення та реалізації стратегічного маркетингу, побудованого не тільки на ретельному дослідженні існуючого страхового ринку, динамічних змін, спричинених кризовою ситуацією, а й прогнозування можливих змін та наслідків їх впливу у перспективі. З цих позицій, враховуючи напрями в змінах руху капіталу, які вже проявились в світовій економіці, важливо враховувати можливість експансії вітчизняного страхового ринку новими інвесторами. Головними завданнями маркетингових досліджень у цих аспектах треба вважати:

- вивчення поведінки потенційних інвесторів на міжнародних ринках за попередній період;
- визначення мети і цілей діяльності нових потенційних учасників на вітчизняному страховому ринку;
- визначення конкурентних переваг та слабких місць нових конкурентів порівняно з можливостями вітчизняних страховиків;
- розроблення стратегії розвитку вітчизняних страхових компаній у новій економічній ситуації в країні та світі.

1. *Страхування: Підручник / За ред. В. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – С. 20–35.*
2. *Завадський Н. Новий корпоративний порядок / Н. Завадський, А. Кокиаров // Експерт. – 2008. – №40 (13–19 жовтня). – С. 36–40.*
3. *Нагайчук Н. Оцінка вартості страхового бізнесу / Н. Нагайчук // Фінанси України. – 2008. – №3. – С. 11.*
4. *Козоріз Г. Напрями інтенсифікації маркетингових досліджень: Тези доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції / Г. Козоріз. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008. – С. 211.*